

Аграрне страхування: сутність та особливості реалізації в умовах воєнного
стану

ЗМІСТ

	С.
Вступ	3
1. Економічна сутність та види аграрного страхування	6
2. Аналіз сучасного стану ринку аграрного страхування в Україні	15
3. Напрями удосконалення аграрного страхування в умовах воєнного стану	23
Висновки	29
Список використаної літератури	30
Додатки	34

Вступ

На сучасному етапі розвитку аграрний сектор економіки залишається ключовою сферою, що відіграє важливу роль у зміцненні економіки країни та гарантуванні продовольчої стабільності. Сільськогосподарський бізнес значною мірою залежить від широкого кола чинників, зокрема погодних коливань і кліматичних змін, що створює необхідність у надійному страхуванні від потенційних втрат, спричинених природними катаклізмами та іншими загрозами, які можуть негативно вплинути на функціонування аграрних підприємств. Війна в Україні суттєво збільшила ризики для аграрного сектору, зробивши агрострахування ще більш актуальним, але водночас складним у реалізації. Повномасштабне вторгнення росії призвело до масштабних руйнувань інфраструктури, обмеженого доступу до земель, нестачі ресурсів, зменшення доходів і значного зростання фінансових ризиків як для агровиробників так і для страхових компаній.

Питання аграрного страхування є предметом досліджень як вітчизняних, так і іноземних учених, серед яких варто виділити здобутки Ю. Алескерової, В. Базичевича, М. Бондарчук, О. Віленчука, Н. Внукової, О.Вовчак, С. Осадця, Н. Танклевської, Я. Шумелди. Враховуючи вагомий внесок науковців, варто зазначити, що в умовах введення воєнного стану питання організації агрострахування постає по новому та потребує подальших наукових досліджень.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо аграрного страхування в умовах воєнного стану. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити економічну сутність аграрного страхування;
- систематизувати види аграрного страхування;
- проаналізувати сучасний стан ринку аграрного страхування в Україні, виокремити основні проблеми та перешкоди його розвитку;
- розробити модель аграрного страхування на основі аутсорсингу бізнес-процесів та новітніх моніторингових систем;

– узагальнити заходи націлені на удосконалення агрострашування на мікро та макрорівнях.

Об'єктом дослідження є процес аграрного страхування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти агрострашування.

У процесі дослідження для досягнення поставленої мети застосовувалися загальнонаукові та спеціалізовані методи, зокрема: теоретичного узагальнення – у процесі вивчення та систематизації наукових підходів до визначення сутності поняття «аграрне страхування»; системний аналіз – для видової структури аграрного страхування; комплексного аналізу та синтезу, порівняння – при аналізі сучасного стану і тенденцій розвитку вітчизняного ринку аграрного страхування; графічний метод – для наочного представлення дослідницьких даних і візуалізації сучасних тенденцій у сфері аграрного страхування.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з питань аграрного страхування, нормативно-правові документи, що регулюють страхову діяльність, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

дістали подальшого розвитку:

– сутнісне наповнення поняття «аграрне страхування», що на відміну від існуючих підходів дає змогу виділити специфіку аграрного страхування, охоплюючи його економічний (механізми відшкодування збитків), фінансовий (формування страхових фондів), юридичний (регулювання правовідносин між сільськогосподарськими підприємствами та страховиком, з можливим залученням держави, відповідно до умов договору страхування та чинного законодавства) та соціальний аспекти (захист інтересів агровиробників і забезпечення продовольчої безпеки країни) та удосконалити понятійно-категорійний апарат дослідження;

– видова структура аграрного страхування, що на відміну від існуючих підходів носить комплексний характер та має практичне значення як для

страхувальників так і для страховиків, оскільки полегшує процес розробки та вибору страхових продуктів у аграрній сфері;

удосконалено:

– модель аграрного страхування, яка базується на впровадженні системи аутсорсингу бізнес-процесів та інтегрованої системи моніторингу, що на відміну від існуючих підходів дозволяє оптимізувати операційну діяльність страховика, знизити витрати, прискорити процеси врегулювання страхових випадків і підвищити рівень обслуговування клієнтів.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що розроблені наукові підходи можуть бути використані для оптимізації процесів аграрного страхування та розширення доступу сільгоспвиробників до страхових послуг.

Основні результати дослідження були представлені на V Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (14 листопада 2024 р., м. Хмельницький) та XI Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії, моделі та технології управління економічними системами» (6 грудня 2024 р., м. Хмельницький). Основні положення, висновки і результати дослідження опубліковано в наукових працях обсягом 0,21 друк. арк.

Робота складається з трьох пунктів на 29 сторінках основного тексту, які включають 2 таблиці, 6 рисунків, списку використаних джерел з 31 найменування, трьох додатків.

Ключові слова: аграрний бізнес, страхування, аграрне страхування, види агрострахування, модель аграрного страхування

1. Економічна сутність та види аграрного страхування

У сучасних умовах ведення господарської діяльності сільське господарство є однією з найбільш ризикованих галузей економіки. Це пов'язано з тим, що його функціонування залежить від широкого кола факторів, які охоплюють економічну, політичну, демографічну, соціальну та екологічну сфери. Найбільші виклики для галузі пов'язані з залежністю від погодних умов, таких як посухи, сильні опади, заморозки, град, а також із загрозою стихійних лих, які стають все більш непередбачуваними в умовах глобальних змін клімату. Ці фактори можуть призводити до значних втрат урожаю, погіршення якості продукції та зниження рентабельності аграрного виробництва.

Страхування сільськогосподарських ризиків є важливим інструментом для мінімізації таких загроз. Воно ефективно регулює відтворювальний процес у галузі, забезпечуючи страховий захист аграрним товаровиробникам. Завдяки страхуванню фермери можуть компенсувати збитки, пов'язані з несприятливими природними явищами, що дозволяє їм зберігати фінансову стабільність і продовжувати свою діяльність. Крім того, система страхування сприяє захисту економічних інтересів страхових компаній та держави в цілому, оскільки зменшує навантаження на бюджет у разі масштабних кризових ситуацій.

Впровадження ефективних механізмів страхування сільськогосподарських ризиків є важливим кроком для забезпечення стабільності аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності та захисту інтересів усіх учасників ринку. Це також сприяє розвитку інновацій у галузі, оскільки зменшує ризики інвестування в нові технології та методи ведення сільського господарства.

Аграрне страхування носить комплексний характер та є частиною майнового, особистого та страхування відповідальності, оскільки спрямоване на захист інтересів учасників процесів виробництва, переробки та реалізації аграрної продукції. Воно виступає ефективним інструментом забезпечення безперервного, збалансованого та стабільного розвитку підприємств задіяних в аграрній галузі.

У сучасній економічній літературі існує багато підходів до визначення сутності аграрного страхування, що відображає різноманітність поглядів науковців на цю категорію. Основні наукові концепції та трактування цього поняття систематизовано в таблиці 1.1 (Додаток А), яка дозволяє провести порівняльний аналіз різних підходів.

Дослідивши погляди науковців (табл. 1.1 Додаток А) на сутність поняття «аграрне страхування» пропонуємо виокремлювати наступні підходи до визначення його змісту: економічний, фінансовий, юридичний, організаційний (рис. 1.1).

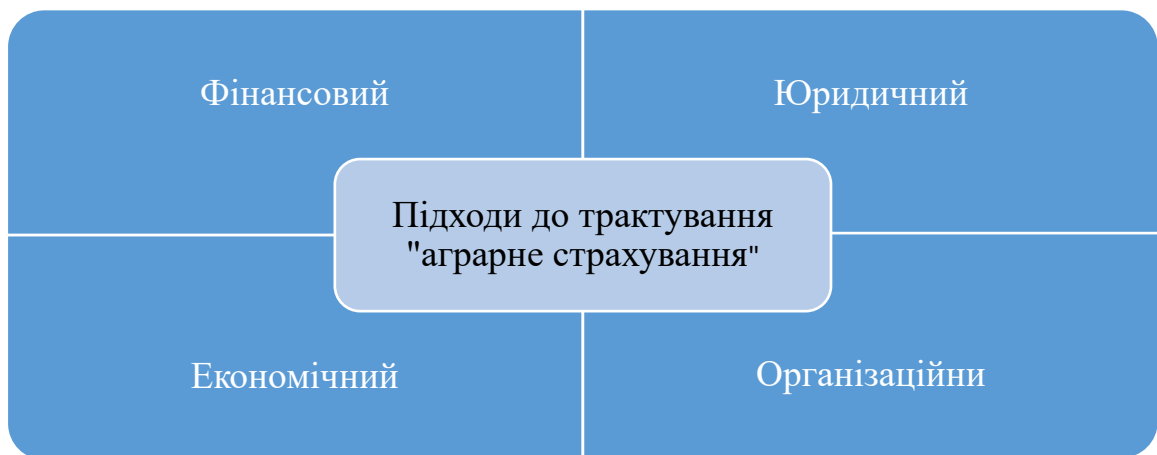

Рис. 1.1. Підходи до трактування «аграрне страхування»

Джерело: запропоновано автором

Економічний підхід розглядає аграрне страхування як механізм мінімізації ризиків сільськогосподарських підприємств, що виникають у процесі виробництва, переробки та реалізації продукції. Основна увага приділяється компенсації втрат, які виникають в процесі настання страхових випадків та спричинені природними факторами, несприятливими ринковими умовами або іншими непередбаченими обставинами. Прихильниками економічного підходу є Лобова О. М. [8, с. 58], Музичка Ю. М., Дадак О. О. [12, с.23], Непочатенко О.О., Юдін В.К. [13, с. 574], Слободянюк О. В.[28, с. 28]. На нашу думку, економічний підхід найбільш повно розкриває сутність аграрного страхування, оскільки в першу чергу страхові відносини орієнтовані на компенсацію збитків отриманих страхувальниками, що дозволяє суб'єктам господарювання, які працюють в

аграрній сфері підвищити ділову активність та фінансову стійкість учасників страхових відносин. Втім, такий підхід потребує уточнення оскільки, не враховує інші аспекти аграрного страхування, зокрема його соціальну складову.

Фінансовий підхід визначає аграрне страхування як систему формування страхових фондів за рахунок страхових внесків сільгоспвиробників, держави та інших учасників, які використовуються для покриття збитків у разі настання страхових випадків. Особлива увага авторів, які є прихильниками даного підходу приділяється саме джерелам формування страхових резервів і механізмам їх розподілу. До прихильників фінансового підходу ми віднесли Матвієнко Г. А. [10, с. 7], Бондарчук М. К., Кондрат І. Ю. [3, с.185], Петрук Т. Ю. [22, с. 50], Горіславська І.В. [5]. Ми вважаємо, що такий підхід не дозволяє розкрити сутність поняття в повній мірі, оскільки не враховує економічні, юридичні, організаційні аспекти даного виду страхування.

Юридичний підхід розглядає аграрне страхування через призму законодавчого регулювання страхових відносин у сільському господарстві. Акцент робиться на правах і обов'язках сторін страхового договору, видах страхового покриття, порядку виплат та нормативно-правовій базі, що регулює цей процес. До прихильників фінансового підходу ми віднесли Андрійчук В. Г. [2, с. 345], Марич Х. [9, с.408], Самойлик Ю. В., Сукач О. О [26]. На наш погляд, юридичний підхід є досить фрагментарним, оскільки не враховує багатоаспектність аграрного страхування.

Організаційний підхід розглядає аграрне страхування з позицій організації страхових відносин різними суб'єктами ринку (державними та недержавними). Організаційному підходу, на нашу думку, найбільш повно відповідає визначення аграрного страхування, яке запропонувала Алескерова Ю.В. [1, с. 15]. Ми вважаємо, що організаційний підхід не дає можливості повною мірою розкрити сутність аграрного страхування, оскільки він не враховує широкий спектр його складових. Зокрема, залишаються поза увагою економічні аспекти, пов'язані з фінансовою стійкістю агровиробників, механізмами розподілу страхових ризиків та формуванням страхових фондів. Також недостатньо розглядаються

юридичні аспекти, що стосуються законодавчого регулювання, прав і обов'язків сторін страхового договору, а також механізмів врегулювання спірних ситуацій. Окрім цього, не враховуються організаційні аспекти, які визначають особливості взаємодії між страховими компаніями, аграрними підприємствами та державними структурами.

Наявність різних наукових підходів до визначення сутності поняття «аграрне страхування» підкреслює складність і багатогранність цієї категорії. Водночас, відсутність комплексного підходу до визначення сутності аграрного страхування ускладнює його ефективне впровадження та впровадження у сільськогосподарському секторі. Також, утруднює розуміння аграрного страхування і відсутність трактування даного поняття в нормативно-правових актах, які регулюють відносини агрострахування. З метою усунення зазначених недоліків ми пропонуємо трактувати аграрне страхування як правовідносини, спрямовані на захист страхових інтересів суб'єктів господарювання, які працюють в аграрній сфері від ризиків які пов'язані із виробництвом, переробкою, зберіганням та збутом сільськогосподарської продукції, відповідно до умов договору страхування чи норм чинного законодавства за рахунок фондів, сформованих із страхових премій, сплачених страхувальниками, доходів від інвестування цих коштів, державних коштів, що сприяє забезпеченню фінансової стабільності учасників страхових відносин та продовольчої безпеки країни в цілому. Такий підхід дає змогу виділити специфіку аграрного страхування, охоплюючи його економічний (механізми відшкодування збитків), фінансовий (формування страхових фондів), юридичний (регулювання правовідносин між сільськогосподарськими підприємствами та страховиком, з можливим залученням держави, відповідно до умов договору страхування та чинного законодавства) та соціальний аспекти (захист інтересів агровиробників і забезпечення продовольчої безпеки країни).

В сучасних умовах страхові компанії пропонують гнучкі рішення для аграрних підприємств, дозволяючи їм підібрати страховий захист, який найбільш відповідає їхнім потребам та специфіці господарства.

Проаналізуємо види страхових продуктів в аграрному страхуванні (Додаток Б). Дослідивши фахову економічну літературу з питання аграрного страхуваннями відзначимо, що науковці виокремлюють різні підходи до систематизації аграрних страхових продуктів. Так, Сініцина Т.В. враховуючи специфіку страхування врожаю сільськогосподарських культур, страхові продукти за цим видом страхування вважає за доречне об'єднувати в дві групи – класичні та індексні [27, с. 48]. До класичних страхових продуктів авторка відносить страхування від комплексу ризиків (мультиризикове страхування) та від поіменних ризиків, а до індексного страхування – страхування на основі індексу врожайності та індексу погоди.

Шолойко А.С. також стверджує, що при укладенні договорів страхування сільськогосподарських культур страхові компанії страхові продукти можна поділити на два типи: класичні страхові продукти, які базуються на оцінці збитків та індексні страхові продукти, що базуються на значеннях певних індексів [30].

Шумкова В.І. виокремлює наступні види страхового захисту сільськогосподарських культур: титульне страхування права власності на земельні ділянки; титульне страхування права землекористування (оренда, емфітевзис, суперфіцій); мультиризикове страхування посівів сільськогосподарських культур та сільськогосподарських тварин (діючі види страхування); страхування якості сільськогосподарських угідь; страхування цивільної відповідальності власників землі та землекористувачів; страхування земельних ресурсів при іпотечному кредитуванні [31, с. 159].

Грицина О. В., Томашевський Ю. М. вважають, що основними методами страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні є: страхування окремих ризиків, комплексне страхування, страхування від повної загибелі озимих культур та індексне страхування [6, с.132].

Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. страхові продукти для аграрного сектору економіки пропонують класифікувати на класичні (традиційні), що базуються на оцінці збитків, та індексні. Автори у своїх

дослідженнях зазначають, що об'єктом класичних страхових продуктів є окремі ризики – залежно від їх кількості страхування класифікують на моноризикове (страхування від поіменованих ризиків) та мультиризикове (комплексне). До індексних страхових продуктів належать: страхування на основі регіонального індексу доходу та індексу погоди [24, с. 34].

Слободянюк О. В. страхові продукти поділяють на класичні, які базуються на оцінці збитків, та індексні – ті, що визначаються за допомогою певних індексів. Як і попередні дослідників авторка до класичних страхових продуктів пропонує відносити страхування від окремих ризиків та мультиризикове страхування. До індексних страхових продуктів Слободянюк О. В. пропонує відносити: страхування індексу врожайності, страхування індексу дохідності, страхування врожаю на основі індексу погоди [29, с. 135].

Рубцова Н.М., Захарова Н.Ю. виокремлюють три класифікаційні ознаки аграрного страхування, а саме за об'єктом страхування (страхування витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, страхування доходів від виробництва сільськогосподарських культур, страхування майбутнього урожаю сільськогосподарських культур); в залежності від участі страхувальника у відшкодуванні збитків (страхування з франшизою та страхування з покриттям); в залежності від кількості страхових ризиків (страхування від окремих ризиків; комплексне страхування; страхування на основі регіонального індексу урожайності; страхування на основі індексу погоди) [25, с. 260].

Проаналізувавши погляди науковців на класифікацію страхових продуктів у галузі аграрного страхування пропонуємо комплексний підхід до систематизації аграрних страхових продуктів (рис. 1.2).

В залежності від видів та кількості страхових ризиків ми вважаємо за доцільне систематизувати страхові продукти на класичні та індексні. Класичні страхові продукти спрямовані на покриття окремих ризиків, а залежно від їх кількості страхування може бути моноризиковим або мультиризиковим. Моноризикове страхування передбачає захист від одного конкретного ризику.

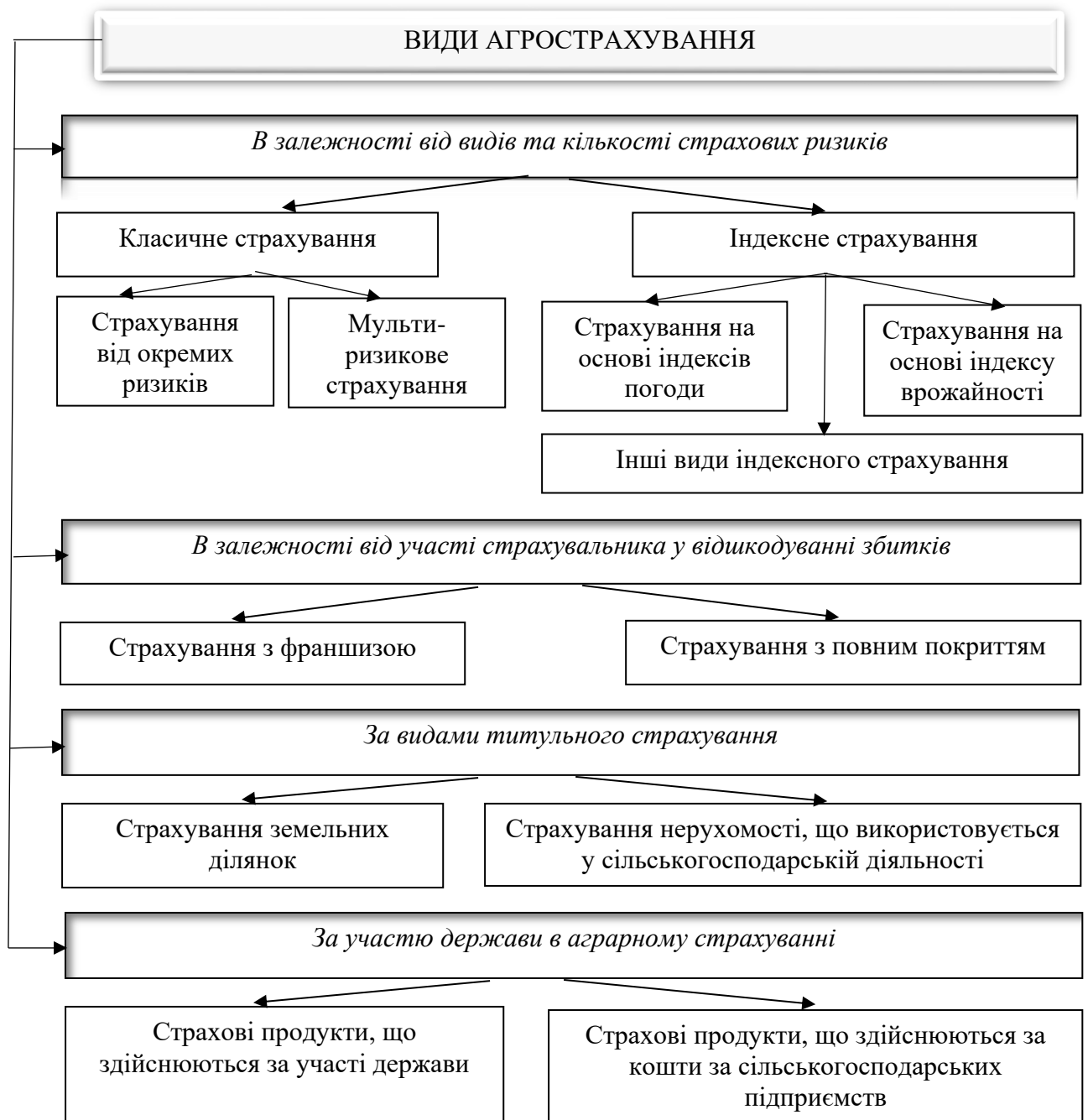

Рис.1.2. Види аграрного страхування

Джерело: систематизовано та доповнено автором

Мультиризикові страхові продукти охоплюють кілька загроз одночасно, що дозволяє комплексно захистити господарську діяльність. В аграрному секторі страхування від окремих ризиків є одним із найпростіших і найпоширеніших видів, оскільки надає страхувальнику можливість вибірково покривати певні ризики, пов'язані з виробництвом, переробкою та зберіганням сільськогосподарської продукції. Такий підхід дає змогу гнучко адаптувати

страхові програми до потреб конкретного підприємства, оптимізуючи витрати на страхування. Одним із головних недоліків комплексного страхування є складність і суб'єктивність оцінки розміру збитків, що часто призводить до спорів між страхувальником та страховиком

Індексне страхування – це інноваційний підхід до страхування, який особливо актуальний для сільського господарства. На відміну від традиційного страхування, де виплата страхового відшкодування залежить від індивідуальної оцінки збитків, при індексному страхуванні виплата визначається на основі об'єктивного показника – індексу.

«Індекс (індекси) - спеціальний оціночний нормативний показник (показники), що характеризує (характеризують) імовірність впливу певного сільськогосподарського страхового ризику (страхових ризиків) на настання страхового випадку в разі відхилення параметра (значень) індексу від обумовленого договором страхування граничного значення» [23].

Перевагою індексних страхових продуктів є більша прозорість і зрозумілість страхування для страхувальників; можливості його здешевлення; створення досконаліших інформаційних баз і систем вимірювання ризиків; гнучкість щодо врахування інтересів страхувальників [24, с. 37].

Індексне страхування має низку недоліків, які можуть обмежувати його ефективність та привабливість для страхувальників. Одним із ключових недоліків такого виду страхування є наявність базисного ризику. Він виникає, коли застрахований об'єкт (наприклад, фермерське господарство) зазнає втрат, але страхове відшкодування не виплачується, оскільки індекс (наприклад, рівень опадів або середня температура) не досяг визначеного порогу. Це може призвести до фінансових втрат, незважаючи на наявність полісу. Якість страхового покриття напряму залежить від достовірності та точності метеорологічних або супутникових даних. Недостатня кількість метеостанцій або їхня віддаленість від конкретного господарства може призводити до викривлення реальної картини та несправедливих виплат.

У зв'язку із зростанням шахрайських схем та рейдерських захоплень земельних ділянок, ми підтримуємо погляди Шумкової В.І. та пропонуємо виокремлювати титульне страхування як дієвий механізм захисту аграріїв. Проте пропонуємо до такого виду страхування відносити не тільки страхування земель, а й будівель, які використовуються у сільському господарстві. Титульне страхування є надійним інструментом захисту прав власності на землю та майно, особливо в умовах нестабільного ринку. Воно гарантує фінансову компенсацію у разі виникнення спорів щодо права власності, зокрема через помилки в реєстрах, фальсифікацію документів або претензії третіх осіб. Окрім цього, титульне страхування відіграє важливу роль у процесі іпотечного кредитування, знижуючи ризики для банків і сприяючи вигіднішим умовам для позичальників. Завдяки цьому власники землі можуть бути впевнені у безпеці своїх активів та безперешкодно користуватися ділянкою.

Враховуючи особливості здійснення страхових виплат варто виокремлювати страхові продукти в залежності від участі суб'єктів господарювання задіяних у сільському господарстві у відшкодуванні збитків, а саме поділяти їх на страхові продукти із застосуванням франшизи та з нульовим рівнем франшизи. Наявність франшизи означатиме необхідність страхувальників у разі настання страхового випадку покривати частину збитків самостійно. Такий поділ страхових продуктів полегшить страхувальникам розуміння механізмів формування страхових тарифів та здійснення страхових виплат, а також дозволить здійснити правильний вибір під час укладення договору страхування.

Також, зважаючи на виняткову роль держави у аграрному страхуванні, особливо в складних сучасних умовах ведення бізнесу, ми пропонуємо систематизувати страхові продукти на ті, що здійснюються за участі держави та ті, що здійснюються за кошти самих аграріїв

Запропонований підхід до класифікації страхових продуктів для аграрного сектора економіки носить комплексний характер та має практичне значення як для страхувальників так і для страховиків.

3. Аналіз сучасного стану ринку аграрного страхування в Україні

На сучасному етапі розвитку, на відміну від країн Європи та Північної Америки, де сільськогосподарське страхування є поширеним явищем, в Україні цей інструмент захисту використовується обмеженим колом аграріїв, що негативно впливає на стабільність аграрного сектору. Низький рівень проникнення аграрного страхування робить українських сільськогосподарський бізнес вразливими до широкого спектра ризиків, і призводить до значних фінансових втрат.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну завдало руйнівного удару по аграрному сектору. Окупація значних територій, мінування полів, активні бойові дії, обстріли полів з врожаєм та пожежі призвели до масштабних руйнувань сільськогосподарської інфраструктури. Знищення сільськогосподарської інфраструктури та унеможливлення проведення посівних робіт на значних площах поставило під загрозу продовольчу безпеку країни та існування багатьох аграрних підприємств. Блокада морських портів, що обмежила можливості експорту української аграрної продукції, у поєднанні зі зростанням вартості виробництва, спричиненим здорощенням добрив, пального та насіння, призвела до значного зниження доходів аграрних підприємств. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на їхню фінансову стабільність та здатність протистояти ризикам і тим самим зробило страхування ще менш доступними. Крім того, зростання ризиків та нестабільність на ринку ускладнили процес оцінки та страхування сільськогосподарських об'єктів.

«Вартість страхування агроризиків залежить від зони вирощування, стану посівів та дотримання агротехнічних вимог вирощування та в середньому становлять 3-6 % (0,2-6 %). Середній тариф зі страхування сільськогосподарських культур у 2025 році становить 3,5%, із страхування застави — 1,62 % (від 0,47 % до 3,31%), зі страхування тварин – 0,76 %. Розмір франшизи в залежності від ризиків та за домовленістю сторін коливається від 0 до 50 %» [15].

Проаналізуємо основні показники вітчизняного ринку страхування сільськогосподарської продукції (Додаток В, таблиця В.1).

Обсяги валових надходження страхових платежів (премій, внесків) за аграрними страховими продуктами демонструють негативну динаміку протягом останніх років. У 2022 році валові премії за договорами сільськогосподарського страхування скоротилися більш ніж на дві третини порівняно з попереднім роком, а у 2023 році спостерігалось додаткове зниження їх обсягу на третину, у порівнянні з 2022 роком.

Аналіз структури валових страхових премій показав, що протягом досліджуваного періоду переважна більшість страхових платежів надходила від юридичних осіб, тоді як частка фізичних осіб була незначною. У 2022 році загальний обсяг страхових платежів від фізичних осіб за договорами страхування сільськогосподарської продукції зменшився на 20,69 % (1,2 млн грн) у порівнянні з 2021 роком і становив 4,6 млн грн. У 2023 році цей показник продовжив знижуватися, скоротившись на 10,87 % у порівнянні з 2022 роком, до 4,1 млн грн.

Динаміка валових надходження страхових платежів за договорами агрострахування у 2021-2023 роках в розрізі страхувальників наведена на рис. 2.1.

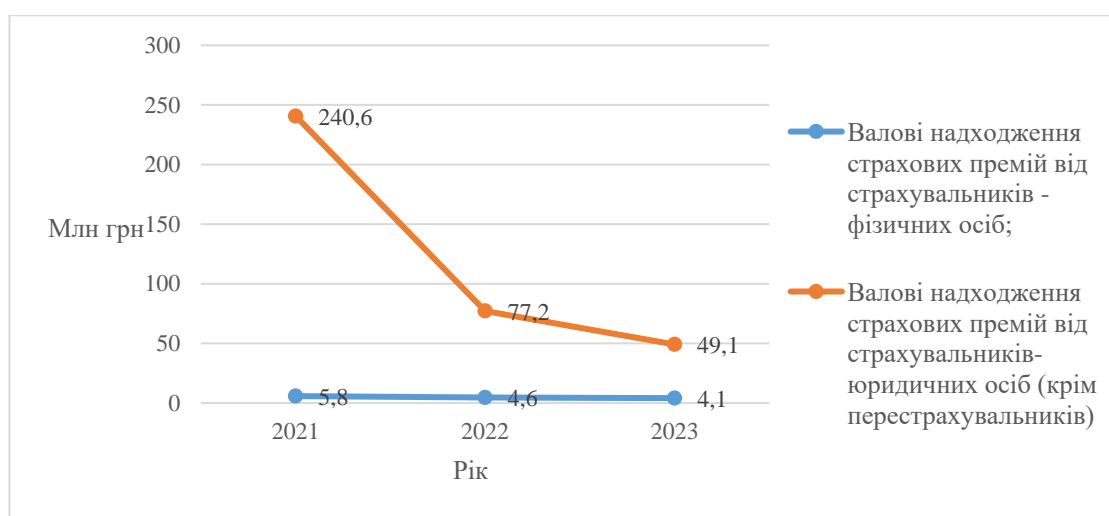

Рисунок 2.1 – Динаміка валових надходження страхових платежів за договорами агрострахування у 2021-2023 роках в розрізі страхувальників

Джерело: складено на основі таблиці В.1 (Додаток В)

У 2022 році частки страхових платежів (премій, внесків), сплачених перестраховикам, становили 53,7 млн грн, що на 66,33 % (або 105,8 млн грн) менше, ніж у 2021 році. У 2023 році тенденція до зниження цього показника збереглася – у порівнянні з 2022 роком він скоротився на 72,25 % і склав 14,9 млн грн. Причиною такого зменшення стало скорочення обсягів перестраховування, зменшення страхових ризиків, зміни на страховому ринку та погіршення економічної ситуація в країні.

Протягом 2021–2023 років спостерігалось зменшення кількості страхових випадків, за якими було ухвалено рішення про здійснення виплат або відшкодувань. У 2022 році цей показник знизився на 82,74 % порівняно з 2021 роком, а у 2023 році – ще на 61,15 % у порівнянні з 2022 роком.

У 2021 році загальний обсяг страхових відшкодувань за договорами страхування сільськогосподарської продукції становив 166,7 млн грн. У 2022 році він суттєво скоротився на 82 % (136,7 млн грн) і склав 30 млн грн. У 2023 році тенденція до зменшення збереглася – порівняно з 2022 роком обсяг страхових відшкодувань знизився ще на 29,33 % (8,8 млн грн) і становив 21,2 млн грн (рис. 2.2).

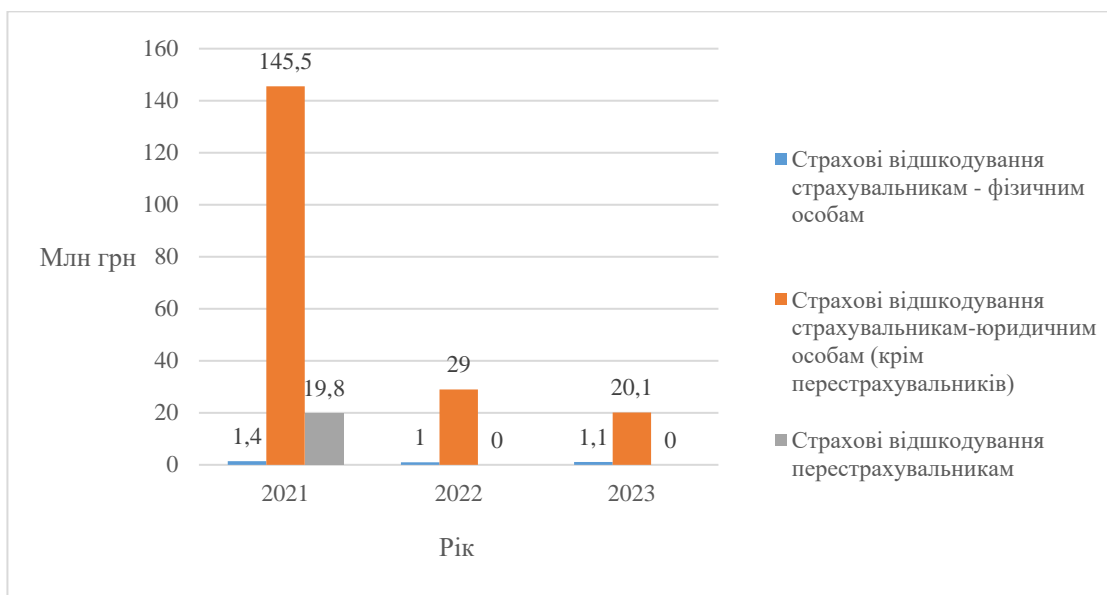

Рис. 2.2. Динаміка страхових відшкодувань за договорами агрострахування у 2021-2023 роках в розрізі страхувальників

Джерело: складено на основі таблиці В.1 (Додаток В)

У 2022 році частка страхових виплат/відшкодувань, компенсованих перестраховиками, знизилася на 83,95 % (126,1 млн грн) порівняно з 2021 роком і склала 24,1 млн грн. У 2023 році цей показник продовжив зменшуватися – сума виплат, відшкодованих перестраховиками, становила 7,3 млн грн, що на 69,71 % (16,8 млн грн) менше, ніж у 2022 році.

У 2022 році кількість договорів сільськогосподарського страхування зменшилася на 27,22 % порівняно з 2021 роком, а у 2023 році скоротилася ще на 3 % у порівнянні з 2022 роком. У загальній структурі укладених договорів протягом аналізованого періоду переважали договори, оформлені зі страхувальниками – фізичними особами. Зокрема, у 2021 році їх частка становила 98,47 %, у 2022 році – 99,38 %, а у 2023 році – 99,40 %.

У 2021 році витрати на укладання та пролонгацію договорів страхування становили 18,2 млн грн. У 2022 році розмір аквізиційних витрат скоротилися на 31,87 % (5,8 млн грн) порівняно з 2021 роком і склав 12,4 млн грн. У 2023 році цей показник зріс на 33,87 % (4,2 млн грн) у порівнянні з 2022 роком, досягнувши 16,6 млн грн. Збільшення витрат у 2023 році не було пов'язане зі зростанням кількості укладених договорів, оскільки їхня кількість зменшилася порівняно з 2022 р., а пояснювалося підвищенням цін і зростанням рівня інфляції в країні.

Топ 10 страхових компаній за обсягами агрострахування за рейтингом Форіншурер за 9 місяців 2024 року наведено у табл. 2.1.

Табл. 2.1. Топ 10 страхових компаній за обсягами агрострахування за рейтингом Форіншурер за 9 місяців 2024 року

Страхова компанія	Премії, тис.грн.	Виплати, тис.грн.
ІНГО	41070	119930
UNIVERSALNA	27750	2672
PZU УКРАЇНА	7453	4070
ARX	2684	1242
ОРАНТА	2003	416
КРАЇНА	695	0
UPSK	464	57
ГАРДІАН	245	4
ТАС СГ	207	37
ББС ІНШУРАНС	34	0

Джерело: [15]

За рейтингом Форіншурер лідером на ринку агрострахування у 2024 році була страхова компанія ІНГО. Обсяг валових страхових премій страхової компанії склав 41070 тис. грн. Страхова компанія за 9 місяців 2024 року здійснила страхових виплат на суму 119930 тис. грн.

На другому місці у рейтингу перебуває ПрАТ «Страхова компанія «УНІВЕРСАЛЬНА», яка протягом трьох кварталів 2024 року здійснила виплат страхувальникам на суму 2679 тис. грн. Обсяг страхових премій склав – 27750 тис. грн.

На третьому місці у рейтингу перебуває ПрАТ СК «ПЗУ Україна» з обсягом страхових премій 7452 тис. грн і сумою страхових виплат 4070 тис. грн.

Таким чином, незважаючи на значний потенціал агрострахування як інструменту управління ризиками в сільському господарстві, його проникнення в Україні залишається низьким. Аналіз основних показників сільськогосподарського страхування свідчить про значне скорочення ринку, що зумовлено поєднанням воєнних, економічних та соціальних факторів. У 2022–2024 роках доходи аграрного сектору суттєво зменшилися через втрату врожаю, зниження експорту та зростання виробничих витрат. У цей період навіть у відносно спокійних регіонах спостерігалось зниження врожайності через нестачу добрив, насіння, пального та інших ресурсів. Обмежений доступ до фінансування зробив страхування недосяжним для багатьох фермерів, а девальвація гривні значно вплинула на вартість страхових тарифів і взаєморозрахунки з міжнародними перестраховиками.

Також, варто зазначити, що відповідно до чинного законодавства, стандартні страхові продукти не передбачають покриття воєнних ризиків. Втім, вітчизняні страхові компанії, намагаючись адаптуватися до складних умов, розширюють страхові програми, додаючи покриття воєнних ризиків до стандартного страхового захисту, що підвищує привабливість таких продуктів.

Проаналізуємо страхові продукти, які пропонують вітчизняні страхові компанії суб'єктам господарювання аграрного сектора економіки в умовах воєнного стану (Табл. 2.2).

Табл. 2.2. Страхові продукти, які пропонують вітчизняні страховики суб'єктам господарювання аграрного сектора економіки в умовах воєнного стану

Страхова компанія	Аграрні страхові продукти	Покриття воєнних ризиків
ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія»	Комплексне страхування майна та тварин «ГОСПОДАРСТВО»	-
АТ «СК «ІНГО»	Страхування посівів Страхування майбутнього врожаю Страхування багаторічних насаджень Страхування сільськогосподарських тварин МетеоЗахист	+
ПрАТ «Страхова компанія «УНІВЕРСАЛЬНА»	Добровільне страхування сільськогосподарських культур (комплексне страхування, страхування озимих посівів, страхування майбутнього врожаю) Страхування сільгосптехніки Добровільне страхування сільськогосподарських тварин та птахів	+
ПрАТ СК «ПЗУ Україна»	Посіви і багаторічні насадження Тварини Майбутній врожай	-
АТ «СК «Країна»	Спеціальні страхові продукти відсутні	
Страхова компанія «ББС ІНШУРАНС»	Страхування ТМЦ (товарно-матеріальних цінностей) (включає страхування с/г продукції)	-
НАСК «ОРАНТА»	Спеціальні страхові продукти відсутні	
АТ «СГ «ТАС»	Спеціальні страхові продукти відсутні	
ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія»	Комплексне страхування сільськогосподарської продукції	-

Джерело: складено на основі інформації з офіційних сайтів СК

Проаналізувавши сайти вітчизняних страхових компаній відмітимо, що аграрні страхові продукти пропонують майже усі лідери страхового ринку. При чому ряд страхових компаній, зокрема АТ «СК «ІНГО», ПрАТ «Страхова компанія «УНІВЕРСАЛЬНА» розширюють страхові програми та доповнюють їх покриттям від воєнних ризиків.

Крім того з метою підтримки розвитку сільськогосподарських товаровиробників у 2024 році була розроблена та реалізована грантова програма страхування врожаю, яка дозволила розширити доступ до кредитів для мікро-, малого та середнього агробізнесу. Програма здійснювалася ПрАТ «Страхова компанія «УНІВЕРСАЛЬНА», ПАТ «КБ «ПриватБанк» за підтримки проєкту

USAID «Реформування фінансового сектору» і дозволила використовувати страхування як додатковий інструмент зниження ризику втрати врожаю для агровиробників та кредитного ризику для банків. «За підтримки Проекту USAID IBR було розроблено окремий продукт страхування майбутнього врожаю та укладено 344 договорів на суму близько 857 млн грн. Аграрії змогли застрахувати свій врожай від природних та кліматичних ризиків на вигідних умовах, адже 95% вартості страхових послуг компенсував Проект. Загалом за сприяння програми 497 агропідприємств отримали доступ до кредитування, що на 24% більше, ніж прогнозувалось на початку. Обсяг фінансування, наданий їм Приватбанком, склав 1,31 млрд грн. Завдяки страхуванню майбутнього врожаю від страхової компанії UNIVERSALNA, ПриватБанк зміг збільшити обсяги кредитування агробізнесу, оскільки у випадку знищення або пошкодження врожаю саме банк отримує страхову виплату як єдиний одержувач страхового відшкодування. Три підприємства, які втратили врожай, змогли отримати відшкодування у розмірі 2,8 млн грн, що демонструє дієвість програми» [17].

У 2024 році АТ «СК «ІНГО» долучилася до програми індексного страхування «МетеоЗахист». Компанія впровадила інноваційні підходи до страхування, яке дозволяє використовувати супутникові знімки для оперативної оцінки стану посівів та визначення розміру збитків. Такий підхід відрізняється від традиційних методів оцінки збитків і дозволяє компанії пропонувати клієнтам більш персоналізовані та ефективні страхові рішення. Страхова компанія ІНГО у 2024 році сплатила агровиробникам рекордні суми страхових відшкодувань – понад 231 млн грн. «Індексне страхування від Syngenta у партнерстві з INGO дозволила 349 господарствам частково зменшити збитки від цих несприятливих погодних умов, продемонструвавши важливість інноваційних фінансових рішень для підвищення стійкості сільського господарства до змін клімату. У сезоні 2024 року основними культурами для страхових виплат стали кукурудза та соняшник, загальна площа посівів яких склала 335 тис. га, а сума компенсації – 225 млн грн» [14].

Таким чином, адаптація до нових реалій війни вимагає від ринку сільськогосподарського страхування не лише перегляду підходів до оцінки ризиків, а й розробки інноваційних страхових продуктів і механізмів, здатних ефективно захищати аграріїв у нестабільних умовах. Зростання загроз, пов'язаних із бойовими діями, зміною клімату та економічною невизначеністю, диктує необхідність впровадження більш гнучких та доступних страхових рішень. Важливу роль у цьому процесі відіграють сучасні технології, зокрема супутниковий моніторинг, автоматизована оцінка збитків і цифрові платформи для оперативного врегулювання страхових випадків. Страхові компанії мають адаптувати свої поліси до нових викликів, пропонуючи агровиробникам надійні інструменти фінансового захисту та забезпечуючи стабільність аграрного сектору в умовах кризи.

3. Напрями удосконалення аграрного страхування в умовах воєнного стану

Сільське господарство є стратегічною галуззю національної економіки та важливим інструментом забезпечення продовольчої безпеки країни. Аграрний сектор є базисом для розвитку інфраструктури сільських територій, створення робочих місць, забезпечення експортного потенціалу України. Однак у сучасних умовах введення бізнесу ефективність діяльності агропідприємств залежить не лише від ринкових тенденцій, економічних чинників, рівня технологічного оснащення, політичної ситуації чи нормативно-правового середовища. Все більш вагомим фактором стають погодні та кліматичні умови, які безпосередньо впливають на рівень врожайності та фінансові результати діяльності агровиробників. Посухи, зливи, град, заморозки, а також екстремальні температурні коливання можуть призводити до пошкодження або загибелі посівів, що, у свою чергу, спричиняє недоотримання прибутків, зростання збитків та фінансову нестабільність підприємств. Ускладнення кліматичних умов та непередбачуваність погодних явищ змушують аграріїв шукати ефективні механізми мінімізації ризиків. Одним із найважливіших інструментів фінансового захисту є агрострахування, яке дозволяє компенсувати втрати від природних катаклізмів та забезпечити стабільність агробізнесу. Впровадження сучасних страхових програм, адаптованих до специфіки регіональних кліматичних загроз, сприятиме підвищенню стійкості аграрного сектору та зменшенню негативного впливу погодних ризиків на діяльність підприємств.

Підвищення рівня аграрного страхування є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. З одного боку, держава повинна створювати сприятливі умови для розвитку страхового ринку, розробляти ефективні механізми підтримки аграріїв та стимулювати попит на страхові продукти. З іншого боку, страхові компанії повинні розробляти інноваційні страхові продукти, адаптовані до потреб аграрного сектору, та вдосконалювати системи управління ризиками. Система заходів для удосконалення агрострахування наведена на рис. 3.1.

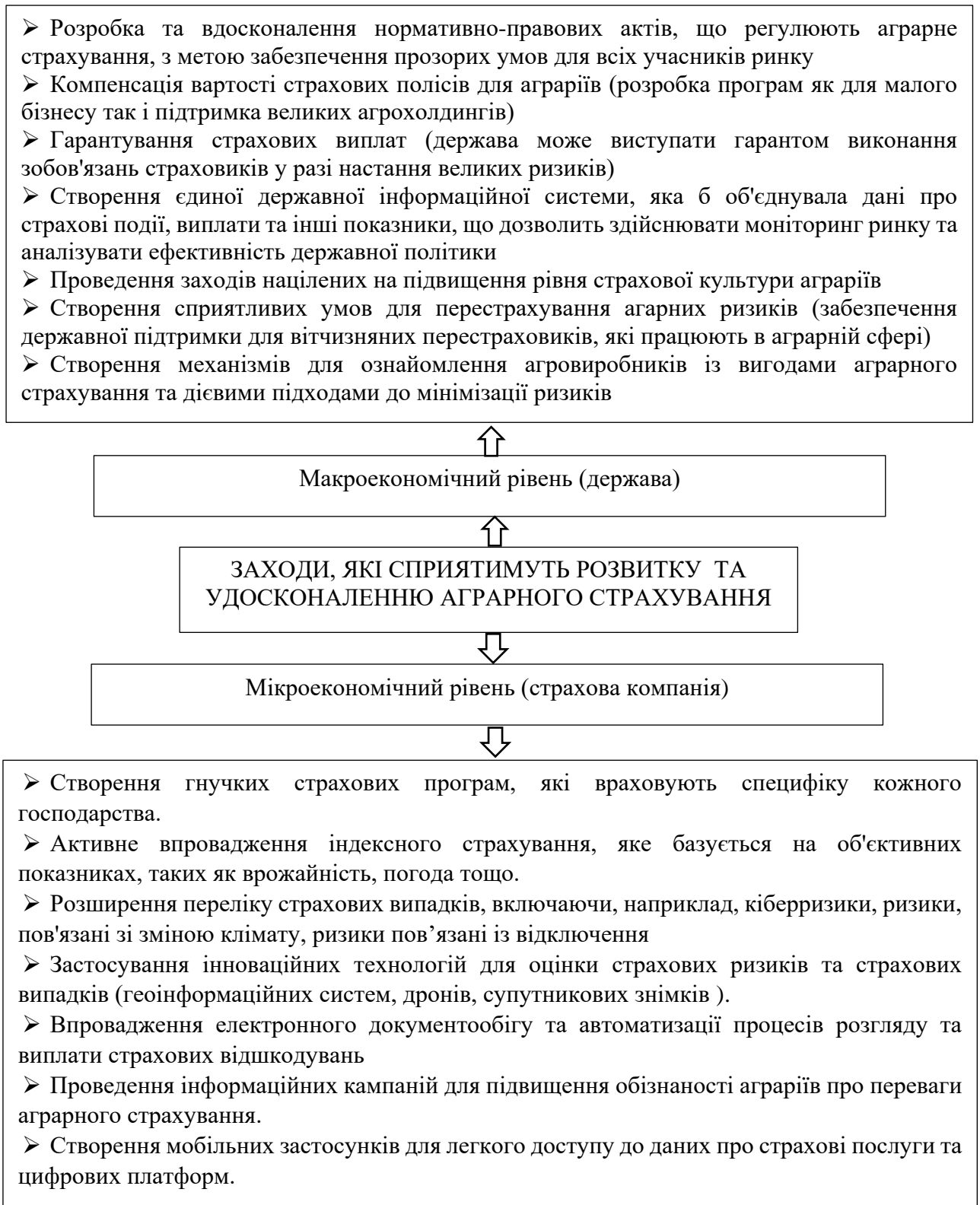

Рис. 3.1. Заходи удосконалення аграрного страхування за рівнями впровадження

Джерело: розроблено автором

Війна створила безпрецедентні виклики для аграрного сектору України, зробивши ризики для сільськогосподарських підприємств ще більш непередбачуваними. У таких умовах удосконалення системи аграрного страхування є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності агровиробників, продовольчої безпеки країни та підтримки економічної стійкості галузі.

Ключові напрями розвитку аграрного страхування в умовах війни є розширення страхового покриття, а саме включення до страхових програм додаткових ризиків, пов'язаних із бойовими діями, зокрема руйнуванням посівів, пошкодженням техніки, обмеженим доступом до земельних ділянок. Втім, такі ризики є досить складними для страхових компаній, особливо в умовах нестабільності економічного середовища, тому необхідно запроваджувати спеціальні механізми компенсації втрат, спричинених воєнними діями, у співпраці з міжнародними партнерами та державними фондами. Такий підхід дозволить здешевити страхування для аграріїв, зробити його актуальним в умовах сьогодення, аз іншого боку дозволить страховим компаніям зберегти фінансову стійкість та платоспроможність.

В умовах ведення бойових дій реалізація класичних страхових продуктів стає досить проблематичною, оскільки потребує фізичного виїзду працівників страхових компаній та територію сільськогосподарських підприємств, як під час укладення договору страхування так і під час настання страхового випадку, що унеможлиблює здійснювати страхування аграрних ризиків на територіях наближених до лінії фронту. Крім того, часті обстріли та забруднення земель вибухонебезпечними предметами також ускладнює процес організації аграрного страхування. В таких умовах вітчизняним страховим компаніям варто розширити практику індексного страхування, що дозволить використання супутникового моніторингу та метеорологічних даних для швидкого визначення страхових випадків і зменшення бюрократичних процедур, сприятиме автоматизація виплат на основі об'єктивних показників, що прискорить процес отримання компенсацій.

Також є доречним з боку держави підтримати аграріїв, які працюють у зонах підвищеного ризику та надавати субсидій та грантів для компенсації частини страхових внесків.

З метою підвищення ефективності діяльності страхових компаній у сфері аграрного страхування пропонуємо модель, яка базується на впровадженні системи аутсорсингу бізнес-процесів та інтегрованої системи моніторингу. Такий підхід дозволяє оптимізувати операційну діяльність страховика, знизити витрати, прискорити процеси врегулювання страхових випадків і підвищити рівень обслуговування клієнтів.

Система аутсорсингу бізнес-процесів передбачає передачу як основних так і додаткових бізнес-процесів у процесі агрострахування. Зокрема це стосується оцінки ризиків, супроводу договорів, роботи з клієнтами, обробки страхових випадків, залучення незалежних спеціалістів для об'єктивної оцінки стану посівів, визначення збитків та моніторингу врожайності, що дозволить скоротити витрат на утримання внутрішнього штату спеціалістів за рахунок залучення зовнішніх сервісів та зосередитися на стратегічному управлінні та розвитку страхових продуктів.

Система моніторингу для аграрного страхування передбачає використання супутникових знімків та геоінформаційних систем (GIS) для автоматизованого контролю стану посівів, оцінки погодних умов і виявлення страхових випадків без потреби у виїзді інспекторів. Також система моніторингу передбачає застосування аналітичних алгоритмів для обробки великих обсягів інформації про кліматичні ризики, історію врожайності та стан земель. Це дозволяє покращити актуарні розрахунки та персоналізувати страхові тарифи.

Автоматизація процесів прийняття рішень в аграрному страхуванні, а саме: використання різних цифрових платформ, дозволить аграріям прораховувати вартість аграрного страхування та подавати заявки на страхові виплати онлайн, а для страхових компаній страховикам дозволить оперативно аналізувати інформацію та ухвалювати рішення.

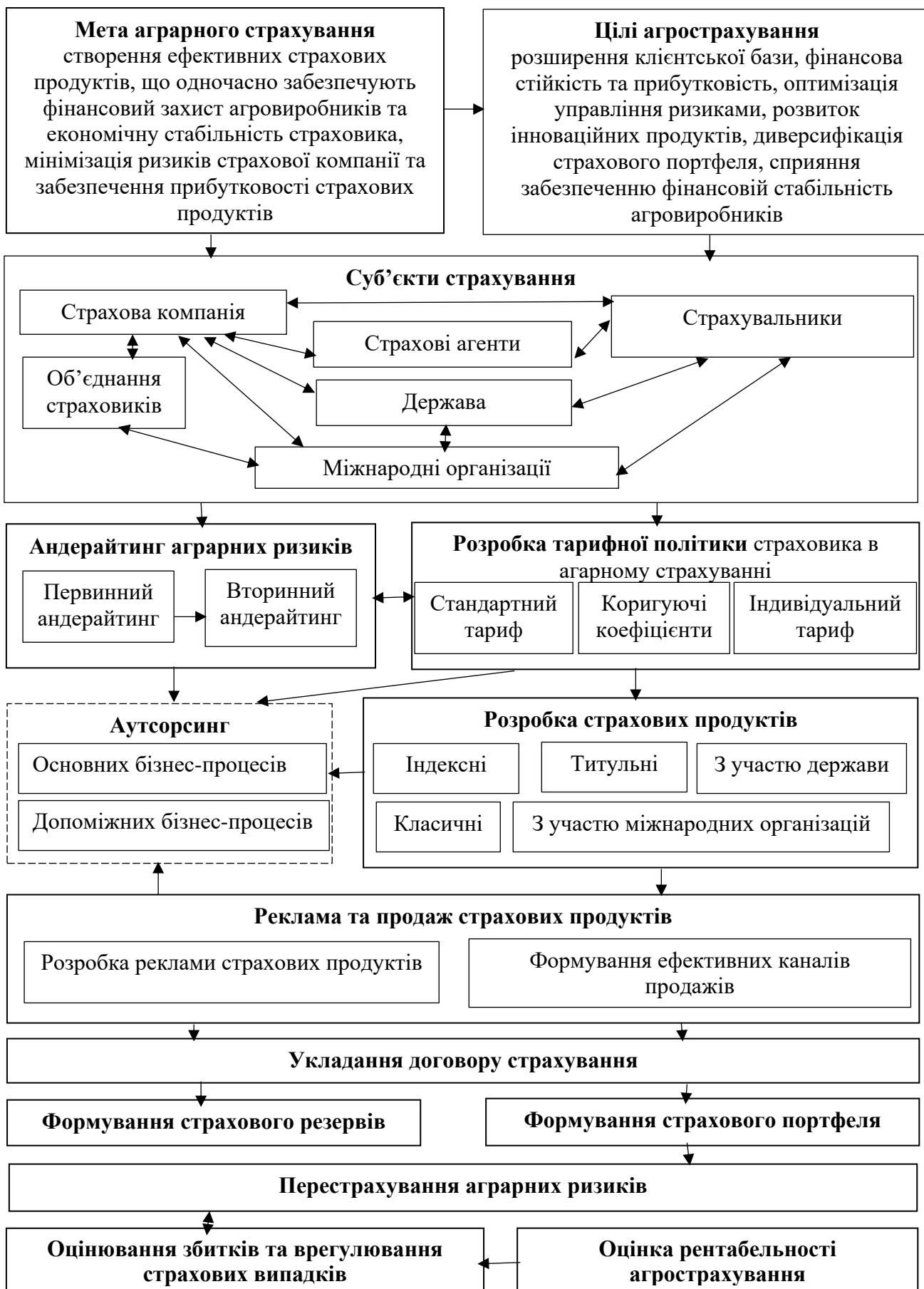

Рис. 3.2 Модель аграрного страхування

Джерело: запропоновано автором

Важливим елементом створення та впровадження страхового продукту в аграрному секторі, на який страхові компанії повинні звернути особливу увагу, є формування економічно обґрунтованих страхових тарифів. Політика ціноутворення страховика має ґрунтуватися на умовах перестраховання аграрних ризиків та включати як основні (регіональну специфіку, особливості страхової програми), так і коригувальні коефіцієнти (розмір агентської винагороди, технологічні аспекти вирощування, параметри франшизи та рівень страхової суми).

Удосконалення аграрного страхування в умовах воєнного стану є стратегічно важливим завданням, що потребує комплексного підходу, залучення державних і міжнародних ресурсів, впровадження новітніх технологій та активної співпраці з агровиробниками. Це дозволить створити ефективну систему захисту для аграрного сектору, мінімізуючи фінансові втрати та сприяючи стабільності продовольчої безпеки України.

Таким чином, аграрне страхування відіграє ключову роль у стабілізації доходів сільгоспвиробників, захищаючи їх від фінансових втрат, пов'язаних з природними катаклізмами, хворобами рослин та іншими ризиками. Крім того, страхування підвищує довіру банків до аграріїв, що полегшує доступ до кредитних ресурсів та стимулює впровадження нових технологій у сільському господарстві. Ринок сільськогосподарського страхування в Україні знаходиться на етапі активного розвитку. Для подальшого зростання необхідно: підвищувати фінансову грамотність аграріїв; розширювати державні програми підтримки; впроваджувати сучасні технології для оцінки та управління ризиками; забезпечувати стабільність регуляторного середовища. У майбутньому розвиток цього ринку може стати ключовим фактором для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародній арені.

Висновки

У ході дослідження було проаналізовано погляди науковців на сутність поняття «аграрне страхування», виокремлено наступні підходи до визначення його змісту: економічний, фінансовий, юридичний, організаційний та комплексний. Запропонований авторський підхід до трактування аграрного страхування, що дає змогу виділити специфіку аграрного страхування, охоплюючи його економічний (механізми відшкодування збитків), фінансовий (формування страхових фондів), юридичний (регулювання правовідносин між сільськогосподарськими підприємствами та страховиком, з можливим залученням держави, відповідно до умов договору страхування та чинного законодавства) та соціальний аспекти (захист інтересів агровиробників і забезпечення продовольчої безпеки країни). Проаналізувавши погляди науковців на класифікацію страхових продуктів у галузі аграрного страхування у роботі запропоновано комплексний підхід до систематизації аграрних страхових продуктів.

У ході дослідження проаналізовано сучасний стан розвитку ринку аграрного страхування та визначено, що незважаючи на значний потенціал агрострахування як інструменту управління ризиками в сільському господарстві, його проникнення в Україні залишається низьким. Аналіз основних показників сільськогосподарського страхування свідчить про значне скорочення ринку, що зумовлено поєднанням воєнних, економічних та соціальних факторів.

У роботі узагальнено заходи націлені на удосконалення агрострахування на мікро та макрорівнях, запропоновано модель аграрного страхування, яка базується на впровадженні системи аутсорсингу бізнес-процесів та інтегрованої системи моніторингу, що дозволяє оптимізувати операційну діяльність страховика, знизити витрати, прискорити процеси врегулювання страхових випадків і підвищити рівень обслуговування клієнтів.

Список використаної літератури

1. Алескерова Ю. В. Агрострахування України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Вип. 1 (38). С.13-17
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
3. Бондарчук М. К., Кондрат І. Ю. Особливості розвитку сільськогосподарського страхування в Україні на засадах державно-приватного партнерства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 182–188.
4. Віленчук О. М. Методичні підходи до формування тарифної політики у сфері аграрного страхування. *Вісн. Одеського нац. ун-ту. Сер. Економіка*. 2021. Т. 26, вип. 1(86). С. 130–135.
5. Горіславська І.В. Правове регулювання страхових відносин сільськогосподарських підприємств : моногр., за заг. ред. В. М. Єрмоленка. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. 209 с.
6. Грицина О. В., Томашевський Ю. М. Оцінка основних методів здійснення страхування врожаю сільськогосподарських культур. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 4. С. 131-139.
7. Гуцол О.П., Матвійчук Л.О. Сутність та особливості аграрного страхування. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол. : Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та інші (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2024. С.23-25.
8. Лобова О. М. Теоретичні основи сільськогосподарського страхування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2011. № 126. С. 58–65
9. Марич Х. Сільськогосподарське страхування: поняття, ознаки, види. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки. 2017. № 865. С. 405–412.

10. Матвієнко Г. А. Управління страховими ризиками при вирощуванні культур в сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Житомир, 2009. 20 с.
11. Матвійчук Л.О., Форкун Д.І., Гуцол О.П. Страхові продукти для мінімізації ризиків сільськогосподарської діяльності. Стратегії, моделі та технології управління економічними системами: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (6 грудня 2024 р., м. Хмельницький). Хмельницький: ХНУ, 2024. С.144-150
12. Музичка Ю. М., Дадак О. О. Зарубіжний досвід аграрного страхування та перспективи його адаптації в Україні. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З.Гжицького. Сер. : Економічні науки.* 2020. Т. 22, № 95. С. 22-26.
13. Непочатенко О.О., Юдін В.К. Страховий захист аграрних ризиків. *Економіка і суспільство.* 2016. № 2. С. 572-577
14. Офіційний сайт АТ СК «ІНГО» [Електронний ресурс]. URL: <https://ingo.ua/> (дата звернення 10.01.2025)
15. Офіційний сайт журналу про страхування «Форіншурер» [Електронний ресурс]. URL: <https://forinsurer.com/> (дата звернення 15.01.2025).
16. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 10.01.2025)
17. Офіційний сайт ПрАТ «Страхова компанія «УНІВЕРСАЛЬНА» [Електронний ресурс]. URL: <https://universalna.com> (дата звернення 10.01.2025)
18. Офіційний сайт ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія» [Електронний ресурс]. URL: <https://uaic.com.ua/ua/> (дата звернення 10.01.2025)
19. Офіційний сайт ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія» [Електронний ресурс]. URL: <https://upsk.com.ua/> (дата звернення 10.01.2025)
20. Офіційний сайт ПрАТ СК «ПЗУ Україна» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.pzu.com.ua> (дата звернення 10.01.2025)

21. Офіційний сайт Страхова компанія «ББС ІНШУРАНС» [Електронний ресурс]. URL: <https://bbs.ua/> (дата звернення 10.01.2025)
22. Петрук Т. Ю. Економічний зміст та значення сільськогосподарського страхування. *Агросвіт*. 2017. № 4. С. 46–52.
23. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text> (дата звернення 02.01.2025).
24. Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. Особливості страхових продуктів для аграрного сектору економіки. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. Економічні науки*. 2017. Вип. 91. Ч. 2. С. 32-44.
25. Рубцова Н. М., Захарова Н. Ю. Оцінка існуючих страхових продуктів на ринку агрострахування України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. № 3. С. 256-262.
26. Самойлик Ю. В., Сукач О. О. Агрострахування як інструмент управління ризиками в сільському господарстві. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. № 2. Т. 1. С. 345–354
27. Сініцина Т. В. Страхові продукти зі страхування врожаю сільськогосподарських культур: порівняльна характеристика. *Економіка АПК*. 2011. №9. С.47-52
28. Слободянок О. В. Зарубіжний досвід аграрного страхування: рекомендації для України. *Агросвіт*. 2016. № 24. С. 27–33.
29. Слободянюк О. В. Фінансовий інструментарій індексного та мультиризикового страхування сільськогосподарської діяльності. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12(2). С. 133-137
30. Шолойко А.С. Класичні та індексні страхові продукти для галузі рослинництва [Електронний ресурс]. *Облік і фінанси АПК*. URL:

<http://magazine.faaf.org.ua/klasichni-ta-indeksni-strahovi-produkti-dlya-galuzi-roslinnictva.html>

31. Шумкова В.І. Мультиризикове страхування як важливий фактор збільшення прибутку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2015. Вип.11. С.158-164

Додатки

Додаток А

Погляди науковців на сутність поняття «аграрне страхування»

Таблиця А.1 – Погляди науковців на сутність поняття «аграрне страхування»

Автор	Сутність поняття «аграрне страхування»
Фінансовий підхід	
Матвієнко Г. А.	«Створення спеціальних фондів за рахунок внесків сільськогосподарських виробників для відшкодування збитків, спричинених природно-кліматичними та іншими ризиками, які є основним важелем розвитку сільського господарства» [10, с. 7]
Бондарчук М. К., Кондрат І. Ю.	«Сукупність добровільних економічних відносин щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням їх майном, а також відшкодуванням страхувальниками збитків, заподіяних третій особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, за рахунок фондів грошових коштів, що формуються у страховика за допомогою сплати страхувальником страхових платежів самостійно чи з урахуванням державних субсидій» [3, с. 185]
Петрук Т. Ю.	«Цивільно-правові та фінансово-економічні відносини, які виникають у процесі забезпечення страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика (перестраховика) за допомогою сплати страхувальником страхових платежів (премій)» [22, с. 50]
Горіславська І.В.	«Система суспільних відносин, які виникають між сільськогосподарськими підприємствами та їх членами, структурними підрозділами і органами управління з приводу формування страхового (резервного) фонду та щодо доцільності здійснення дій зі страхування майна сільськогосподарського підприємства, а також відносини, що виникають між сільськогосподарськими підприємствами та фінансовими установами на підставі договорів страхування, та між сільськогосподарськими підприємствами і органами державної влади з приводу реалізації державних програм у сфері аграрного страхування» [5]
Юридичний підхід	
Андрійчук В. Г.	«Вид цивільно-правових відносин, щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, задіяних у сільськогосподарському виробництві, у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством» [2, с. 345].
Марич Х.	«Вид аграрно-правових відносини щодо захисту майнових інтересів страхувальника, що пов'язані зі страховими ризиками у сільському господарстві, при настанні страхових випадків, визначених у договорах страхування або у чинному законодавстві, за рахунок грошових фондів страховика» [9, с. 408]
Самойлик Ю. В., Сукач О. О	«Вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, задіяних у сільськогосподарському

Автор	Сутність поняття «аграрне страхування»
	виробництві, у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством» [26]
Економічний підхід	
Лобова О. М.	«Система економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де, з одного боку, виступають страховики – фінансово-кредитні установи, а з іншого – страхувальники – сільськогосподарські підприємства, орендарі, селянські (фермерські) господарства, які за певну плату передають свої ризики майнових, фінансових втрат у сільськогосподарській діяльності з метою отримання відшкодування за настання страхового випадку» [8, с. 58]
Музичка Ю. М., Дадак О. О.	«Механізм управління усіма сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує часткову або повну компенсацію суб'єкту господарювання втрат через негативний вплив природних ризиків» [12, с. 23]
Непочатенко О.О., Юдін В.К.	«Система економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де з одного боку виступають страховики – фінансово-кредитні установи, а з іншого – страхувальники – сільськогосподарські підприємства, орендарі, селянські господарства, які за певну плату передають свої ризики майнових, фінансових втрат в сільськогосподарській діяльності з метою отримання відшкодування при настанні страхового випадку» [13, с. 574].
Слободянюк О. В.	«Перевірений механізм управління сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує баланс інтересів усіх сторін або учасників: аграріям – захист прибутків при втраті врожаю, кредиторам – повернення кредитів, узятих на сільськогосподарські потреби, державі – продовольчу безпеку» [28,с.28]
Організаційний підхід	
Алескерова Ю.В.	«Система заходів щодо організованого спеціальними страховими державними і недержавними органами захисту майнових інтересів громадян, організацій та установ, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, за рахунок спеціально створених грошових коштів» [1, с.15]

Додаток Б

Види аграрного страхування

Таблиця Б.1 – Види аграрного страхування

Вид аграрного страхування \ Автор	Шумкова В.І. [31, с.159]	Шолойко А.С. [30]	Грицина О. В., Томашевський Ю. М. [6, с.132]	Сініцина Т.В. [27, с. 48]	Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. [24, с. 34]	Слободянюк О. В [28, с. 133]	Рубцова Н. М., Захарова Н. Ю. [25, с. 260]
Титульне страхування права власності на земельні ділянки	+						
Титульне страхування права землекористування (оренда, емфітевзис, суперфіцій)	+						
Мультиризикове (комплексне) страхування	+	+	+	+	+	+	+
Страховання якості сільськогосподарських угідь	+						
Страховання цивільної відповідальності власників землі та землекористувачів	+						
Страховання земельних ресурсів при іпотечному кредитуванні	+						
Індексне страхування		+	+	+	+	+	+
Страховання від окремих ризиків		+	+	+	+	+	+
Страховання від повної загибелі озимих культур			+				
Страховання витрат на виробництво							+

.....Автор	Шумкова В.І. [31, с.159]	Шолойко А.С. [30]	Грицина О. В., Томашевський Ю. М. [6, с.132]	Сініцина Т.В. [27, с. 48]	Прокопчук О.Т., Мельник К.М., Гузар Б.С. [24, с. 34]	Слободянюк О. В [28, с. 133]	Рубцова Н. М., Захарова Н. Ю. [25, с. 260]
Вид аграрного страхування сільськогосподарської продукції							
Страхування доходів від виробництва сільськогосподарських культур							+
Страхування майбутнього урожаю сільськогосподарських культур							+
Страхування з франшизою							+
Страхування з покриттям							+

Додаток В

Таблиця В.1 – Основні показники вітчизняного ринку страхування сільськогосподарської продукції в 2021-2023 роках

Показники	Рік			Абсолютне відхилення (+,-) млн грн		Відносне відхилення (приріст / зменшення), %	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2022
Валові надходження страхових платежів (премій, внесків)	246,3	81,8	53,2	-164,5	-28,6	-66,79	-34,96
у тому числі: від страховальників - фізичних осіб;	5,8	4,6	4,1	-1,2	-0,5	-20,69	-10,87
від страховальників-юридичних осіб (крім перестраховальників)	240,6	77,2	49,1	-163,4	-28,1	-67,91	-36,40
Частки страхових платежів (премій, внесків), які повертаються страховальникам (перестраховальникам)	0,2	1,1	0,1	0,9	-1	450,00	-90,91
Частки страхових платежів (премій, внесків), які сплачуються перестраховикам	159,5	53,7	14,9	-105,8	-38,8	-66,33	-72,25
Кількість страхових випадків, за якими прийнято рішення про здійснення страхових виплат/відшкодувань	2625	453	176	-2172	-277	-82,74	-61,15
Страхові відшкодування:	166,7	30	21,2	-136,7	-8,8	-82,00	-29,33
у тому числі: фізичним особам;	1,4	1	1,1	-0,4	0,1	-28,57	10,00
юридичним особам (крім перестраховальників);	145,5	29	20,1	-116,5	-8,9	-80,07	-30,69
перестраховальникам	19,8	0	0	-19,8	0	-100,00	-
Частки страхових виплат/відшкодувань, компенсовані перестраховиками	150,2	24,1	7,3	-126,1	-16,8	-83,95	-69,71
Максимальна страхова виплата/відшкодування за окремим страховим випадком	18,9	4,5	5,2	-14,4	0,7	-76,19	15,56
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду	20872	15191	14735	-5681	-456	-27,22	-3,00
у тому числі зі страховальниками - фізичними особами	20552	15093	14647	-5459	-446	-26,56	-2,96
зі страховальниками - юридичними особами	320	98	88	-222	-10	-69,38	-10,20
Максимальна страхова сума за окремим об'єктом страхування (за окремою застрахованою особою)	276,5	150	91	-126,5	-59	-45,75	-39,33
Загальний обсяг відповідальності	4237,8	1952,1	1956,1	-2285,7	4	-53,94	0,20

Показники	Рік			Абсолютне відхилення (+,-) млн грн		Відносне відхилення (приріст / зменшення), %	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2022
Резерви незароблених премій на кінець звітного періоду	27,1	4,8	5,7	-22,3	0,9	-82,29	18,75
Частка перестраховиків у резервах незароблених премій на кінець звітного періоду	9,1	1,2	1,7	-7,9	0,5	-86,81	41,67
Величина технічних резервів інших, ніж резерви незароблених премій, на кінець звітного періоду, у тому числі :	20,2	21,9	8,1	1,7	-13,8	8,42	-63,01
резерв заявлених, але не виплачених збитків;	5,3	16,0	6,9	10,7	-9,1	201,89	-56,88
резерв збитків, які виникли, але не заявлені;	14,9	5,9	1,2	-9	-4,7	-60,40	-79,66
Частка перестраховиків у резервах збитків, що виникли, але не заявлені, на кінець звітного періоду	10	4,8	0,5	-5,2	-4,3	-52,00	-89,58
Частка перестраховиків у резервах заявлених, але не виплачених збитків	8	3,3	1,6	-4,7	-1,7	-58,75	-51,52
Витрати, пов'язані з укладанням та пролонгацією договорів страхування (аквізичні витрати)	18,2	12,4	16,6	-5,8	4,2	-31,87	33,87
у тому числі: на агентські винагороди	15,4	10,6	14,6	-4,8	4	-31,17	37,74
Витрати, пов'язані з укладанням та пролонгацією договорів перестраховування	1,0	0,2	0,2	-0,8	0	-80,00	0
у тому числі на винагороди брокерам-нерезидентам	1,0	0,2	0,2	-0,8	0	-80,00	0
Витрати, пов'язані з регулюванням страхових випадків (ліквідаційні витрати), які сталися у звітному періоді	0,1	0	0	-0,1	0	-100,00	-
на оплату експертних (оцінних) робіт	0,1	0	0	-0,1	0	-100,00	-

Джерело: побудовано за даними НБУ